

DE HISTORISCHE RAMEN IN HET TRAPPEHUIS

achtergronden en verklaring

Peter-Jan van der Heijden

De ramen van Huib Luns in de 'oude' V&D vertellen het verhaal van de geschiedenis van het gewest Brabant. Luns' manier van vertellen 'in glas' was heel beeldend, maar hij maakte ook gebruik van vele verwijzingen door middel van symboliek. Peter-Jan van der Heijden, medewerker PR en educatie van het Stadsarchief, gaat in dit artikel in op 'het verhaal van Luns'.

Inleiding

Direkt na de officiële opening van het nieuwe warenhuis stroomden velen toe om het interieur te bekijken. De grootsheid, de grote lichtkoepel, maar vooral de gebrandschilderde ramen in het trappenhuis trokken de aandacht. Vanzelfsprekend kende men de glas-in-loodramen van de Sint Janskerk, maar hier kregen andere dimensies de aandacht. Men kon de voorstelling van zeer dichtbij zien, er als het ware naar toe klimmen, maar juist doordat de ramen over verschillende afdelingen verspreid waren, was het telkens weer verrassend de nieuwe voorstellingen te ontdekken.

Luns en Cleerdin

De gebrandschilderde vensters in het trappenhuis werden ontworpen door Huib Luns, die hierover na het verkrijgen van zijn opdracht overleg gepleegd had met Vincent Cleerdin. Cleerdin (1888-1946), griffier van

DE GESCHIEDENIS VAN DEN BOSCH

is op prachtige wijze uitgebeeld door Prof. Huib Luns in de gebrandschilderde ramen van ons trappenhuis. Zij zijn een bezienswaardigheid die U niet over moogt slaan bij uw bezoek aan Den Bosch. Tegelijkertijd kunt U dan winkelen in Brabants grootste Warenhuis, terwijl U tenslotte prettig kunt rusten en lunchen of dineeren in de lunchroom, „het gezelligste zitje van de stad”.

DEN BOSCH

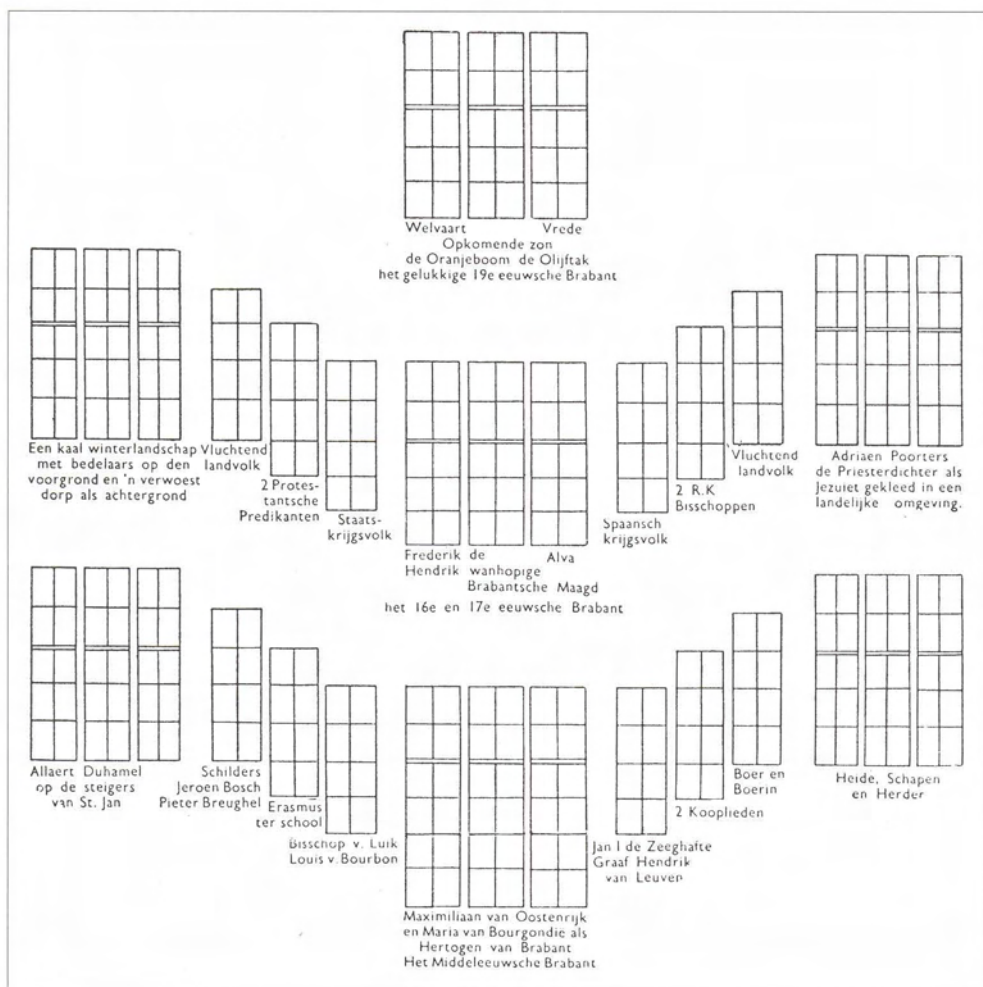
de Staten van Noord-Brabant, had een aantal publikaties op zijn naam staan op historisch en toeristisch gebied. Bij zijn overlijden noemde Antoon Coolen hem 'recht-schapen en onkreukbaar, Brabanter en zeer Oranjegezind'. Hij was een bekwaam en toegewijd ambtenaar, maar gelijktijdig met een fijne belangstelling voor letteren en cultuur.¹

Beiden waren van mening, dat dit gebouw, zo vlak aan de Markt, een goede gelegen-

heid zou bieden om geïnteresseerden op de rol van 's-Hertogenbosch in het hertogdom Brabant en later in Noord-Brabant te wijzen. Duizenden zouden het warenhuis bezoeken en op die wijze kennisnemen van de boodschap van Luns en Cleerdin.

Tien jaar eerder komen in één van de publikaties van Cleerdin de drie thema's die ge-

Schema van de oorspronkelijke ordening van de ramen in de 'oude V&D'

kozen zouden worden al aan de orde: de middeleeuwen, de zestiende en zeventiende eeuw en tenslotte de nieuwe voorspoed in de negentiende eeuw. In zijn publikatie laat Cleerdin dit laatste thema in 1795 beginnen ('s-Hertogenbosch herkreeg zijn vrijheid en recht'), bij het glas-in-loodraam koppelen beiden het thema aan 1814: het begin van het Koninkrijk.²

Het was niet mogelijk één groot raam te vervaardigen. Het trappehuis bood gelegenheid om drie groepen ramen aan te brengen. De twee onderste groepen (die tussen de begane grond en de eerste verdieping, tussen de eerste en de tweede verdieping) bestonden ieder uit een vijftal taferelen. De bovenste groep kende slechts één taferel.

Vervolg op de wandschildering

In het stadhuis aan de Bossche Markt kende men sedert enkele tientallen jaren een monumentale wandschildering. Naar aanleiding van het 750-jarig bestaan van de stad had Antoon Derkinderen, op verzoek van de Bossche afdeling van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, een wandschildering gemaakt die de stichting van de stad voorstelde. Zeer veel waardering had deze af-

beelding gekregen; het duurde zelfs geruime tijd voor dit op linoleum geschilderde kunstwerk na zijn vertrek uit het Amsterdamse atelier zijn definitieve plek gevonden had: er werd eerst een toernooi door het land gemaakt waar velen zich aan de voorstelling konden vergapen.

Het was dan ook geen wonder dat de tegenoverliggende witte stadhuiswand om een dergelijke invulling vroeg. Antoon Derkinderen maakte enige jaren na 'de eerste wand' een tweede grootschalige schildering. De Sint Jan was het thema voor 'de tweede Bossche wand' van Derkinderen.

Luns en Cleerdin waren van mening dat de glas-in-loodramen in het warenhuis een goede gelegenheid boden om dóór te gaan op de thema's van Derkinderen. Bovendien lagen beide gebouwen praktisch naast elkaar, slechts gescheiden door een klein pandje 'De Schietspijp'.

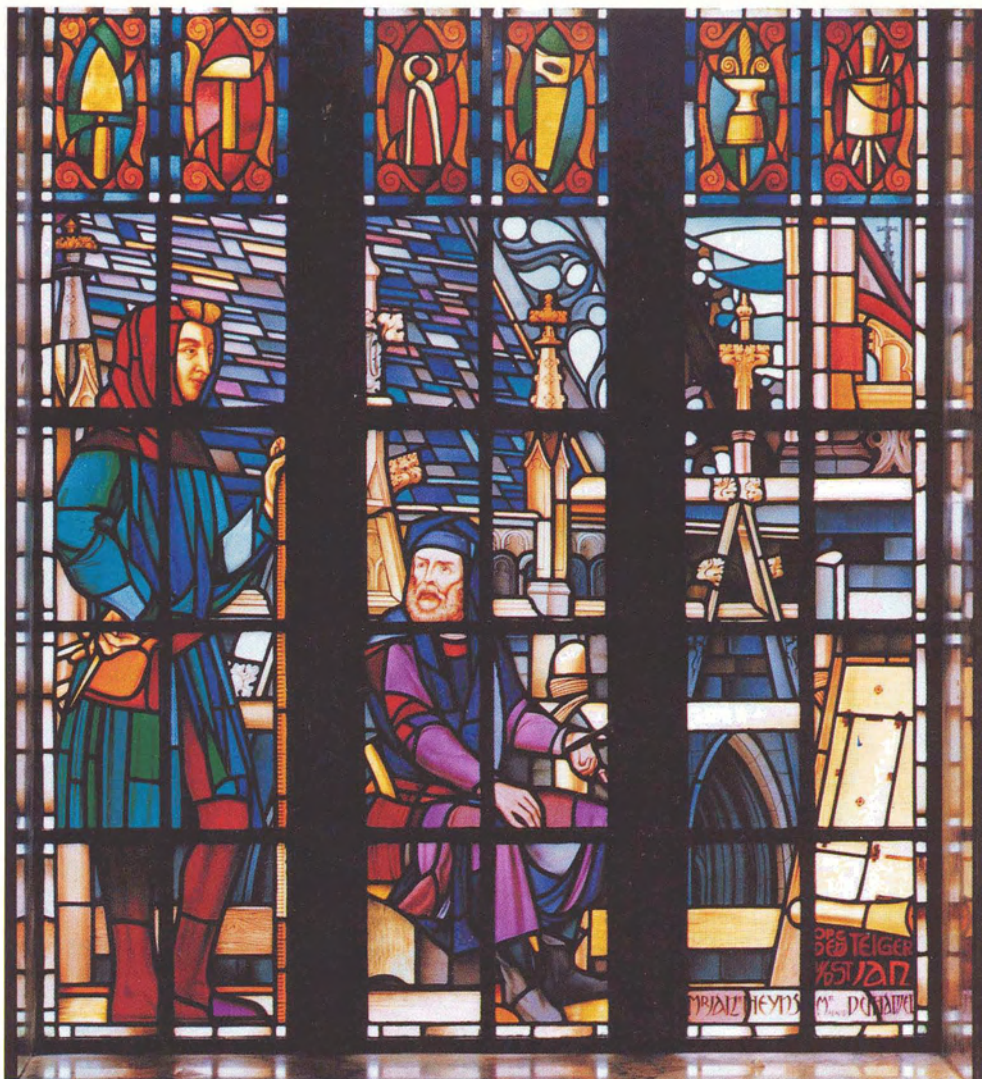
1. A.Coolen, In memoriam. In: Land van volk van Brabant (Amsterdam-Antwerpen, 1950) 5-6.

2. 'Geschiedenis der stad', in: V. Cleerdin, 's-Hertogenbosch, ('s-Hertogenbosch, 1922). De tweede, herziene en vermeerderde druk verscheen in 1929; hiervan werd in 1975 een ongewijzigde herdruk uitgegeven.

De eerste groep: het middeleeuwse Brabant

Het eerste taferel laat Maria van Bourgondië en haar echtgenoot Maximiliaan van Oostenrijk zien. Maria was haar vader in 1477 opgevolgd en zou enige jaren later, in 1482, komen te overlijden. Haar echtgenoot zou daarna regent worden voor hun jong

zoontje. In het eerste raam zijn de wapens afgebeeld van de vier Brabantse steden (Leuven, Brussel, Antwerpen en 's-Hertogenbosch) en ook de wapens van de vier kwartieren waaruit de Meierij van 's-Hertogenbosch bestond (Maasland, Peelland, Kempenland en het Kwartier van Oisterwijk).

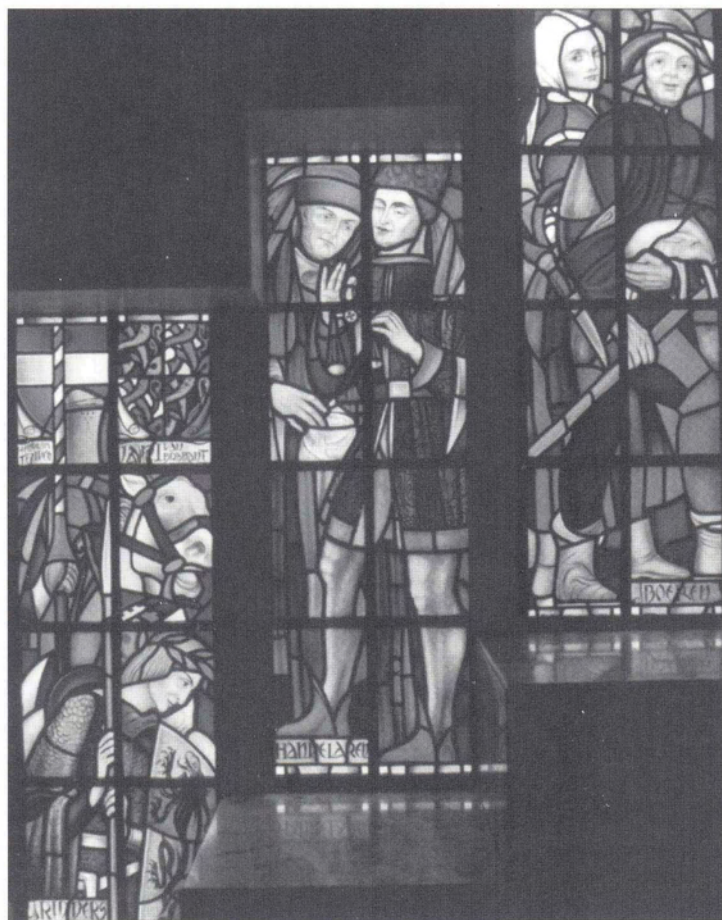
Glas-in-loodraam, in ongerestaureerde toestand in het V&D-gebouw
(GAHT, Hist.-Top. Atlas)

Glas-in-loodraam, in ongerestaureerde toestand in het V&D-gebouw
(GAHt, Hist.-Top. Atlas)

Het tweede tafereel laat in drie ramen de veiligheid, handel en landbouw zien. De veiligheid wordt aanschouwelijk gemaakt door de afbeeldingen van twee Brabantse hertogen: hertog Hendrik I -stichter van de stad- en Jan I.

Twee kooplieden stellen de handel voor, terwijl een boer en boerin op het derde raam de landbouw vertegenwoordigen.

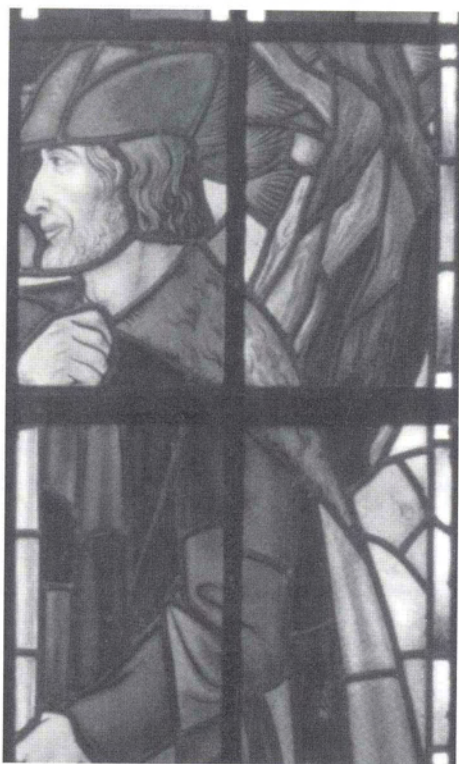

Glas-in-loodraam, in ongerestaureerde toestand in het V&D-gebouw
(GAHt, Hist.-Top. Atlas)

Glas-in-loodraam gerestaureerd (foto CH. Neys)

Het derde tafereel stelt op een groot raam een heidelandschap voor waar de herder met zijn schapen de veeteelt symboliseert.

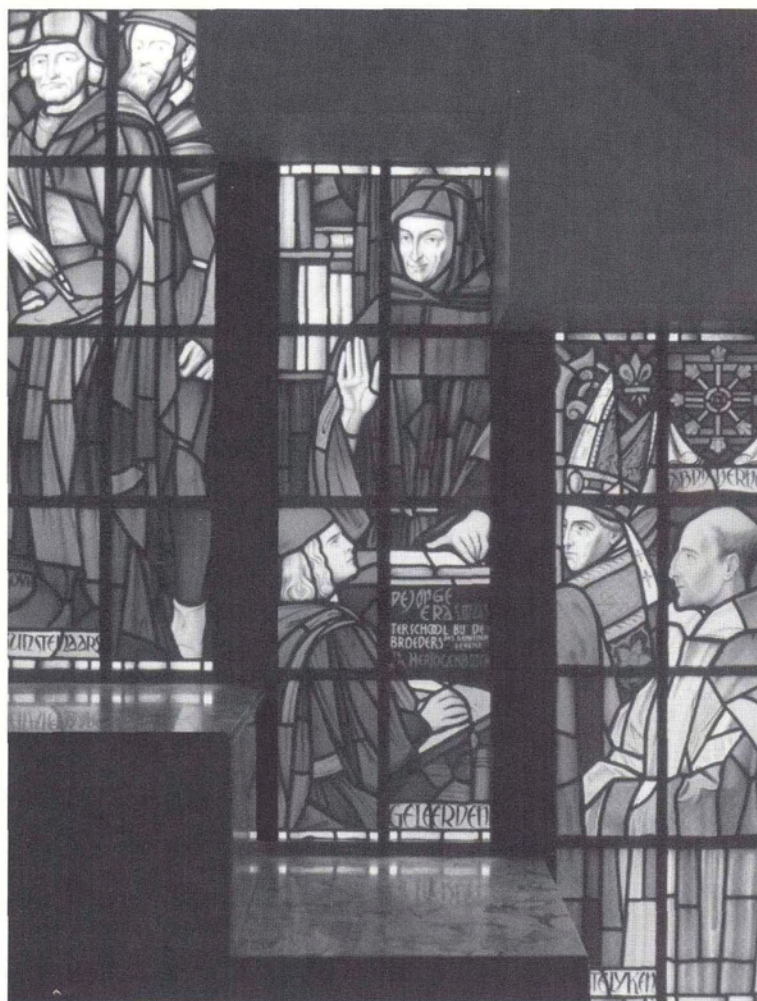
Glas-in-loodraam, in ongerestaureerde toestand in het V&D-gebouw (GAHt, Hist.-Top. Atlas)

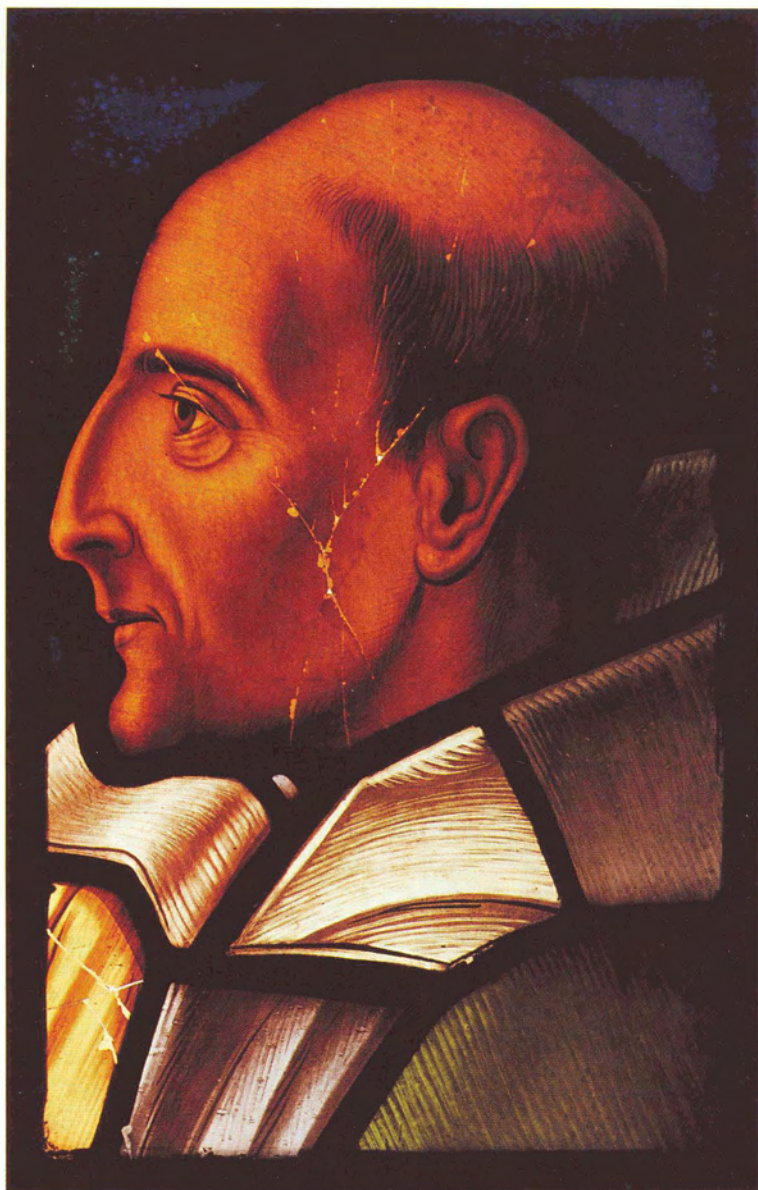
Glas-in-loodraam, in ongerestaureerde toestand in het V&D-gebouw
(GAHt, Hist.-Top. Atlas)

Het vierde tafereel toont de Brabantse cultuur in de middeleeuwen in een drietal ramen. Het eerste raam ('het priester-raam') laat de bisschop van Luik zien en een norbertijn. Kerkelijk vielen 's-Hertogenbosch en de Meierij tot 1559 onder deze bisschop. De norbertijn wijst op het belang van deze kloosterorde voor dit deel van Brabant. Het tweede raam, de bloei der wetenschap, laat

Erasmus en een broeder van Het Gemene Leven zien. Deze orde gaf onderwijs in 's-Hertogenbosch en Erasmus volgde daar inderdaad twee jaar de lessen, al was hij daar zelf niet zo bijster enthousiast over.... Het derde raam toont de schilders Jeroen Bosch en Pieter Breughel, de vertegenwoordigers van de schilderkunst.

Glas-in-loodraam, in ongerepareerde toestand in het V&D-gebouw
(GAHt, Hist.-Top. Atlas)

Glas-in-loodraam gerestaureerd (foto CH. Neys)

Het vijfde tafereel, een groot raam, beeldt bouwmeester Alaart du Hameel uit op de steigers van de gotische Sint Jan. Onderaan dit grote raam zijn de gildetekens van de bij de bouw betrokken ambachten afgebeeld.

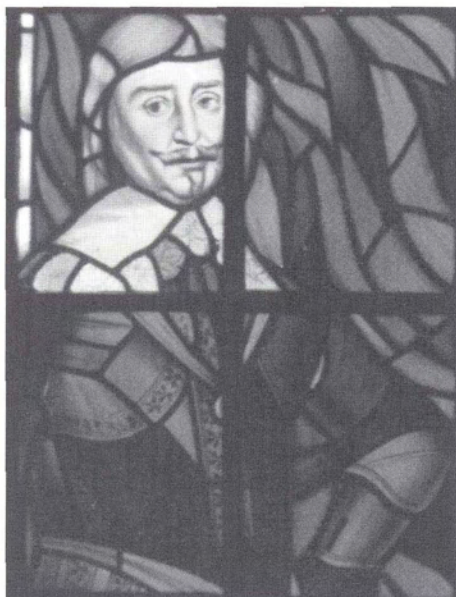

Glas-in-loodraam, in ongerestaureerde toestand in het V&D-gebouw (GAHt, Hist.-Top. Atlas)

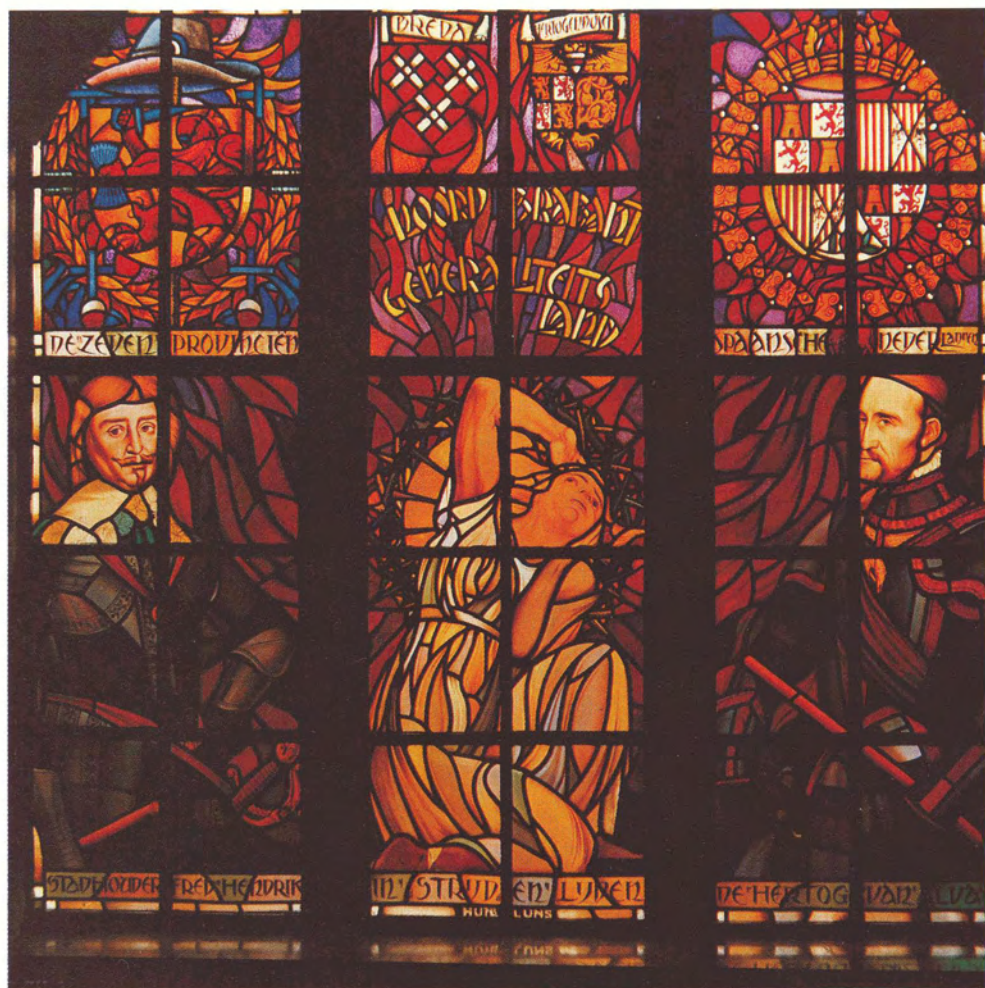
**De tweede groep:
het Brabant van de 16e en 17e eeuw**

Het eerste raam laat de wanhopige Brabantse Maagd zien, die wordt geflankeerd door twee militaire leiders uit die dagen: rechts Alva, de Spaanse legeraanvoerder, en links de Staatse Frederik Hendrik die 's-Hertogenbosch veroverde.

Afgebeeld zijn voorts de wapens van de belangrijke Brabantse steden in deze woelige tijden: Grave, Eindhoven, Breda, 's-Hertogenbosch, Helmond en Bergen op Zoom.

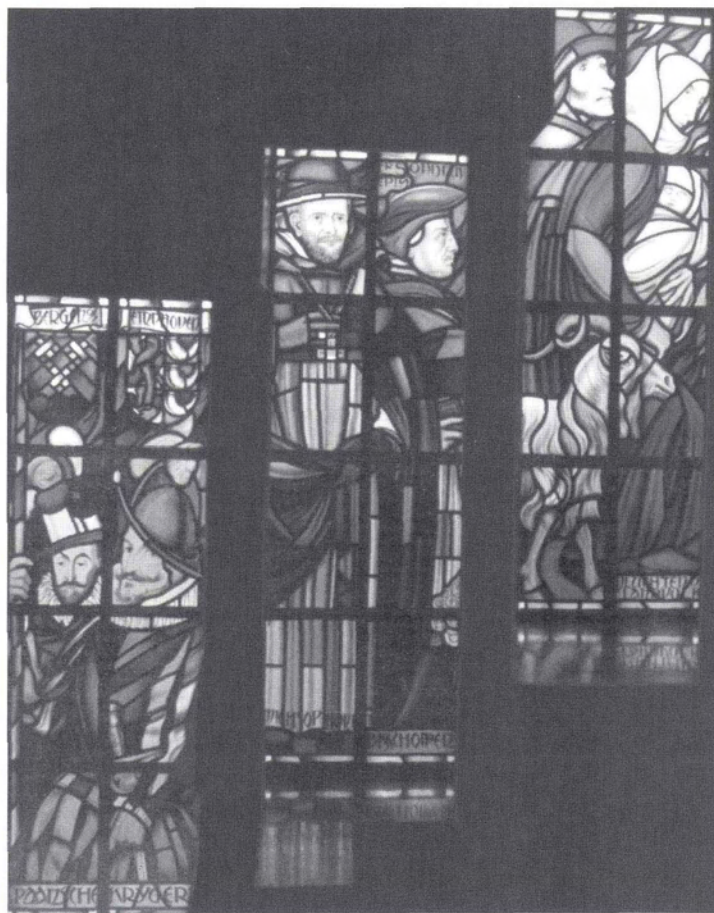

*Glas-in-loodraam, in ongerestaureerde toestand in het V&D-gebouw
(GAHt, Hist.-Top. Atlas)*

Glas-in-loodraam, in ongerestaureerde toestand in het V&D-gebouw
(GAHt, Hist.-Top. Atlas)

Het tweede tafereel bevat drie kleinere ramen. Het eerste raam na Alva toont Spaanse soldaten, het tweede twee Bossche bisschoppen: Sonnius en Ophovius. Het derde raam laat degenen zien die altijd te lijden hadden van oorlogsgeweld: vluchtende dorpelingen die zich niet als de stedelingen achter hun brede grachten en hoge muren konden verdedigen tegen een sterke vijand.

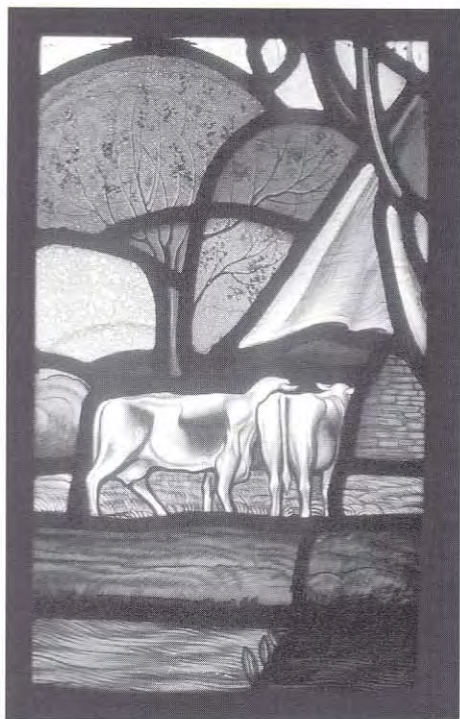

Glas-in-loodraam, in ongerestaureerde toestand in het V&D-gebouw (GAHt, Hist.-Top. Atlas)

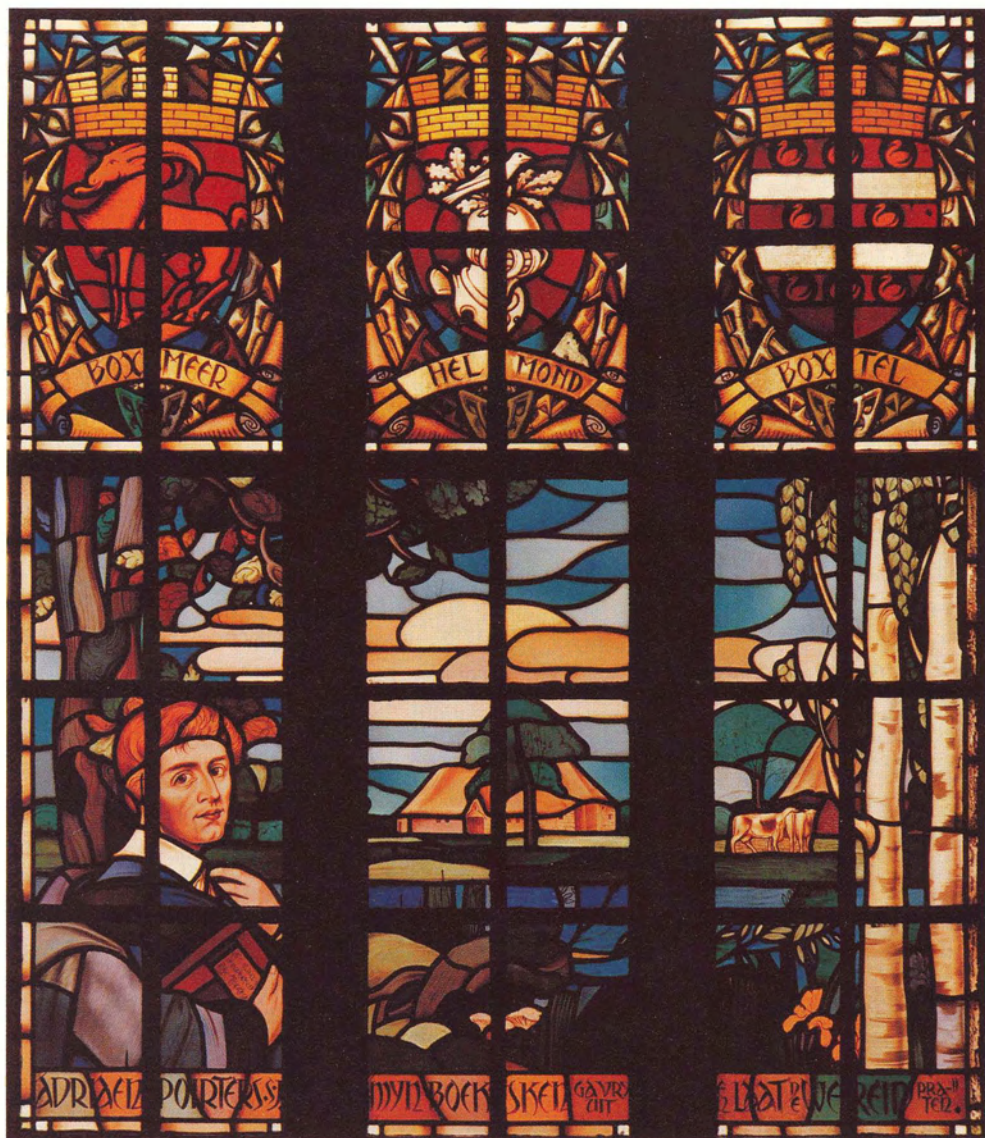

Glas-in-loodraam gerestaureerd (foto CH. Neys)

Het derde tafereel beeldt Adriaan Poirters uit, de priester-dichter uit Oisterwijk, die in deze woelige tijden zijn hoopvolle en vrolijke liederen bleef zingen.

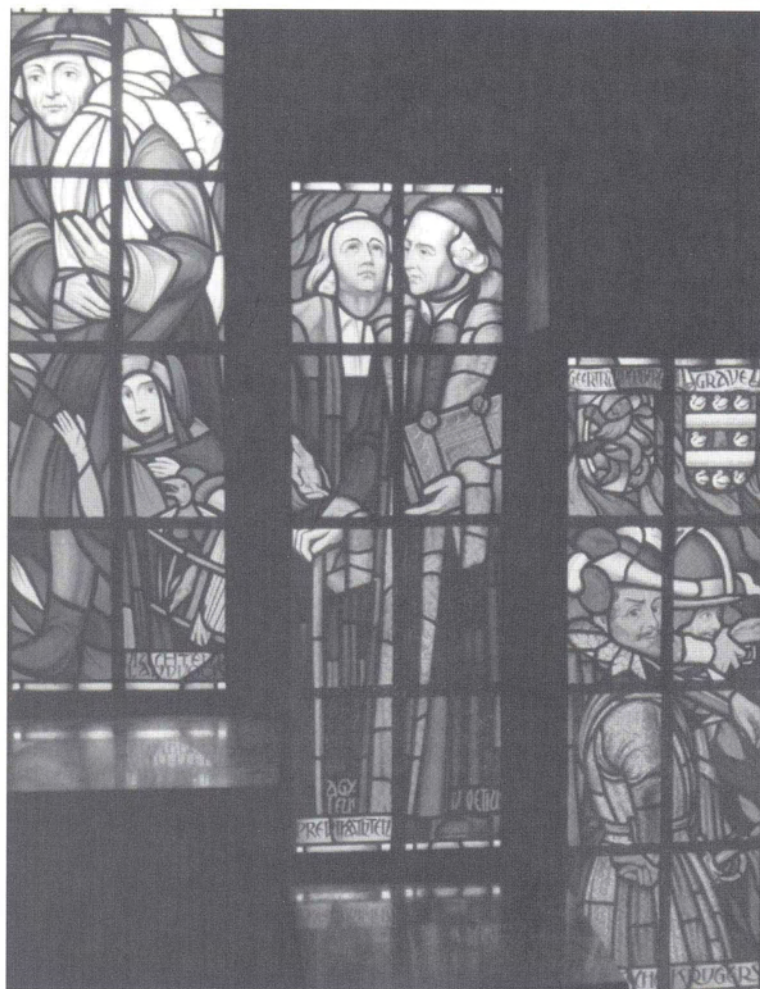

Glas-in-loodraam gerestaureerd (foto CH. Neys)

Glas-in-loodraam, in ongerestaureerde toestand in het V&D-gebouw
(GAHt, Hist.-Top. Atlas)

Het vierde tafereel is een pendant van het tweede tafereel. Hier zien we op een drietal ramen het Staatse krijgsvolk (achter Frederik Hendrik), twee hervormde leiders (Voetius en Aegyleus) en opnieuw de vluchtende boeren.

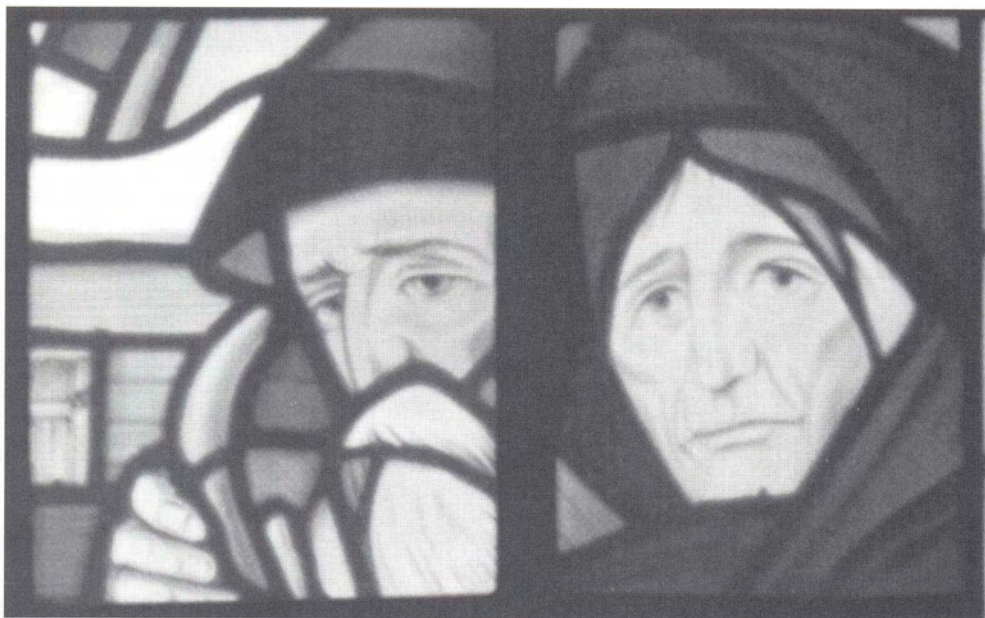

Glas-in-loodraam, in ongerepareerde toestand in het V&D-gebouw
(GAHt, Hist.-Top. Atlas)

Glas-in-loodraam, in ongerestaureerde toestand in het V&D-gebouw (GAHt, Hist.-Top. Atlas)

Het vijfde tafereel laat ons een kaal winterlandschap zien. Zó is Brabant geworden: bedelaars en verwoeste boerderijen bepalen het landschap.

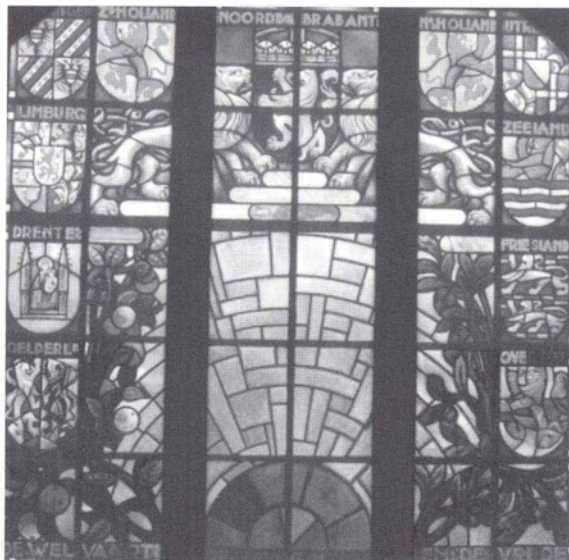
*Glas-in-loodraam, in ongerestaureerde toestand in het V&D-gebouw
(GAHt, Hist.-Top. Atlas)*

Glas-in-loodraam, in ongerestaureerde toestand in het V&D-gebouw
(GAH, Hist.-Top. Atlas)

De derde groep: 'het herleeft Brabant'

Tussen de tweede en derde verdieping van het warenhuis bevond zich slechts één groot raam. 'Het herleeft Brabant' stelt de welvaart en de vrede voor, die ons onder het vorstenhuis van de Oranje's in de 19e eeuw gebracht werd: een opkomende zon beschijnt de Oranjeboom (welvaart) en een olijftak (vrede). Ook op politiek gebied speelt Noord-Brabant voortaan als provincie eenzelfde rol als alle andere provincies, van achterstellingen is geen sprake meer. Daarom is het provinciewapen aangebracht te midden van de wapens van de andere provincies.

Glas-in-loodraam, in ongerestaureerde toestand in het V&D-gebouw
(GAHt, Hist.-Top. Atlas)

RAMEN VAN LUNS TERUG!

Hein van de Graaf

Terpentijn en zaagsel

Het ruikt erg naar terpentijn in het atelier van Gerard Meijkamp in Goirle. Maar het is de enige manier om de kit en de troep los te weken die tussen het lood en het glas zit. Na 24 uur heeft de terpentijn resultaat. Meijkamp zet het paneel weer in elkaar met nieuwe loodstrips. Het beschadigde glas is eruit en vervangen door identiek nieuw glas. De buitenrand van het paneeltje is naar de knoppen en moet compleet nieuw; dat is niks apart, want een echt glas-in-loodraam heeft rondom een randje dat de grote klappen bij demontage moet opvangen.

Vroom & Dreesmann

Huib Luns maakte in 1931 voor de trappenhuis van de V&D in Den Bosch elf machtige raampartijen, gewijd aan de geschiedenis van Brabant, die in 1977 gedemonteerd werden. De 312 panelen kwamen in kistjes terecht en werden opgeslagen bij V&D in Amsterdam, wachtend op een Meijkamp die, als weleer Pygmalion zijn Galathea, het kunstwerk tot leven kon wekken. In 1983 wees het schrijverscollectief van 'Ach lieve Tijd' het 800-jarige 's-Hertogenbosch op de verdwenen V&D-ramen. Het Noordbrabants Museum liet zijn begierig